

РОЗДІЛ V. ГОСПОДАРСЬКЕ ТА ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО

УДК 349.41

ПОНЯТТЯ ТА ФУНКЦІЇ НАУКИ ЗЕМЕЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Сидор В.Д., д.ю.н., доцент

Чернівецький факультет Національного університету «Одеська юридична академія»

У публікації проведено всебічний аналіз загальнотеоретичних засад науки земельного права України. Досліджено такі функції науки земельного права, як: емпірично-описова, практично-прикладна, оціночно-нормативна (методологічна), ідеологічна, інтерпретаційна, прогностична. Обґрунтовується думка, що сутність функцій науки земельного права полягає в об'єктивному відображенні дійсності та законів розвитку земельного права.

Ключові слова: земельні відносини, юридична наука, наука земельного права, функції науки, земельне законодавство.

Сидор В.Д. ПОНЯТИЕ И ФУНКЦИИ НАУКИ ЗЕМЕЛЬНОГО ПРАВА УКРАИНЫ / Черновицкий факультет Национального университета «Одесская юридическая академия», Украина

В публикации проведен всесторонний анализ общетеоретических основ науки земельного права Украины. Исследованы такие функции науки земельного права, как: эмпирически-описательная, практически-прикладная, оценочно-нормативная (методологическая), идеологическая, интерпретационные, прогностическая. Обосновывается мнение, что сущность функций науки земельного права заключается в объективном отражении действительности и законов развития земельного права.

Ключевые слова: земельные отношения, юридическая наука, наука земельного права, функции науки, земельное законодательство.

Sydor V.D. THE CONCEPT AND FUNCTION OF SCIENCE OF LAND LAW OF UKRAINE / Chernovtsy faculty of National university «Odessa law academy», Ukraine

This publication conducted a comprehensive analysis of general science principles of land law in Ukraine. Investigated such functions of land law science, as: empirically-descriptive, practical-applied, evaluative-normative (methodological), ideological, interpretational, prognostic.

Empirically-descriptive function of land law science meets the empirical level of knowledge, the primary stage of research. Implementation of this feature aims to provide scientific theoretical knowledge of regulatory land-legal material. As empirical facts can be considered separate regulations, the rules of land law, different legal facts, law-enforcement activities, ordering land laws, the structure of public authorities in the field of land resources.

Practical-applied function of land law science can solve scientific problems, the formation of the state of knowledge about the legal regulation of land relations, the development of its theory and the concept of land relations, land rights standards analysis, classification, bringing in some institutions, the study of the practice of land legal norms, developing practical recommendations and proposals to improve regulation of land relations.

Evaluative-normative (methodological) function of land law science is that science land law defines such regulations (methodological) provisions and principles of scientific research legal reality, various rules and guidelines of practice in the field of law-making, law enforcement. These rules are formulated on the basis of evaluating the effectiveness of public relations regulation rules of land law, which allows to identify weaknesses and address the gaps in the legal regulation, improving land legislation.

Spreading scientific knowledge among the population, achieved performance ideological functions of land law science. Thus, due to the dramatic changes in the field of land relations, emerging legal justice participants, revealed the content of laws and subordinate regulations. Science of land law helps focus on the use of these or other legal means, warning subjects of land relations on possible errors and violations of land legislation.

Interpretive function of land law science is to explain the nature and results of land reform, basic properties and laws of the land and legal phenomena.

Importance should also prognostic function of science land law. Studying the effect of land-law, analyzing their positive or negative influence on the development of public relations, science land law outlines ways of regulation of land relations, predicting the direction of land legislation.

The idea that the essence of functions of land law science is an objective reflection of reality and the laws of the land law.

Key words: land relations, jurisprudence, science of land law, functions of science, land legislation.

Сьогодні наука земельного права переживає складний період реформування, пов'язаний, перш за все, із зміною принципу співвідношення публічного і приватного інтересів у регулюванні земельних відносин. Проникнення приватно-правового регулювання в земельні відносини передбачає не лише вивчення нових інститутів, але і переосмислення тих, які є традиційними для земельного права. Сучасне земельне законодавство розвивається досить інтенсивно, і наука земельного права повинна прагнути до того, щоб сприяти цьому процесу, вирішуючи поточні і перспективні проблеми вдосконалення земельного законодавства. Недоліки земельного законодавства обумовлені відсутністю орієнтирів і пріоритетів щодо заміни адміністративних методів управління на дієві ринкові закони. Безсистемність, внутрішні суперечності, відсутність чіткої політики в галузі правотворчості не сприяє удосконаленню вітчизняної науки земельного права. Усе це вимагає проведення комплексних наукових досліджень, спрямованих не лише на вивчення процесів у трансформації суспільних земельних відносин, але й на розробку теоретичних підходів подальшого удосконалення земельного законодавства України і рекомендацій щодо його оптимізації. Наукові досягнення в галузі земельного права передбачають виявлення юридичних властивостей цієї галузі права, відкриття нових ефективних моделей правового регулювання найважливіших земельних відносин. Важливе значення має науковий підхід до визначення функцій науки земельного права.

Фундаментом для науки земельного права України стали праці таких представників радянської науки земельного, колгоспного і сільськогосподарського права, як: Г.О. Аксеньонок, В.П. Балезін, З.С. Беляєва, Ц.В. Бичкова, Ю.О. Вовк, Л.І. Дембо, І.І. Євтихіїв, П.Д. Індіченко, М.Д. Казанцев, С.П. Кавелін, М.І. Козир, О.Н. Колотинська, М.Т. Осипов, Г.Н. Полянська, О.А. Рускол, П.Д. Сахаров, І.О. Серєда, О.М. Турубінер, В.С. Шелестов, В.В. Янчук та ін. Сучасним науковим розробкам проблем правового регулювання земельних відносин присвячені дослідження таких вчених, як: В.І. Андрейцев, Г.І. Балюк, О.Г. Бондар, А.П. Гетьман, В.М. Єрмоленко, В.В. Костицький, М.В. Краснова, П.Ф. Кулинич, Н.Р. Малишева, А.М. Мірошніченко, В.Л. Мунтян, В.В. Носік, О.М. Пашенко, О.О. Погрібний, В.І. Семчик, А.М. Статівка, Н.І. Титова, В.Ю. Уркевич, Ю.С. Шемшученко, М.В. Шульга та ін. Численні дискусії з найважливіших теоретичних проблем формування земельного права дозволили сформулювати основні поняття науки земельного права, більш чітко визначити предмет і систему земельного права, його системоутворюючі чинники, джерела і принципи, а також основоположні інститути земельного права. Проте в сучасних умовах важливе значення має науковий підхід до визначення функцій науки земельного права.

Метою даної публікації є всебічний аналіз загальнотеоретичних засад науки земельного права України, визначення її поняття та основних функцій.

Переходячи до викладення основного матеріалу, хочемо зазначити, що науку слід розглядати як процес творчої діяльності для отримання нового знання, і результат цієї діяльності у вигляді цілісної системи знань, сформульованих на основі певних принципів. В юридичній енциклопедії наука визначається як сфера людської діяльності, функцією якої є вироблення і теоретична систематизація об'єктивних знань про дійсність. Вона також є однією з форм суспільної свідомості, складовою частиною духовної культури суспільства [1, 72].

Наука в її широкому розумінні розглядається Н.О. Багай як система знань про різноманітні форми матерії, про сутність соціальних явищ та форми їх відображення у свідомості людини, їх об'єктивні властивості та закономірності виникнення, будови, змісту, функціонування, взаємодії та розвитку. Наука як системне утворення складається з окремих галузей наукових знань, які можна умовно поділити на три основні групи: природничі науки, суспільні (соціальні) науки та науки про мислення і пізнання. Суспільні науки, предметом дослідження яких є явища суспільного життя, за своєю структурою є неоднорідними. Часто витоки суспільних наук містяться в природних явищах, чим пояснюється органічний взаємозв'язок природничих (об'єктивних) і суспільних (суб'єктивних) елементів у багатьох суспільних науках (наприклад, у науках земельного, екологічного, аграрного права та ін.). Таким чином, частина суспільних наук перебуває в тісному генетичному та структурному взаємозв'язку з

природничими науками. Важливою зараз є об'єктивна потреба взаємозбагачення науки аграрного, земельного, екологічного права і природничих наук [2, 6].

Наука земельного права покликана досліджувати сутнісний зміст окремих правових понять, правових категорій і правових інститутів, тобто давати наукове тлумачення. Ця задача виконується за допомогою підготовки видання юридичних довідників, юридичних енциклопедій та самостійних монографічних робіт.

В юридичній літературі наука земельного права визначається як галузева юридична наука, предметом дослідження якої є земельні відносини, земельне право як галузь права, його система, предмет та методи правового регулювання, земельно-правові норми та правові інститути, земельне законодавство як система, практика його застосування, а також окремі нормативно-правові акти, що регулюють земельні відносини з точки зору закономірностей їх виникнення, змісту, функціонування, взаємодії, розвитку і напрямів удосконалення. Специфічною рисою земельно-правової науки, що належить до групи суспільних (соціальних) наук, є її органічний зв'язок з науками екологічного, аграрного права, а також з природничими науками [3, 22].

Земельне право як наука розглядається В.І. Семчиком як творча науково-пізнавальна, науково-дослідницька і навчальна діяльність у галузі земельних правовідносин, спеціалізована частина правової науки України. Предметом науки земельного права виступають не лише норми права і правові інститути, що складають систему галузі, а й, крім того, питання розвитку земельного законодавства (правотворчої і правозастосовної діяльності), історії земельного права, концепції та ідей земельного права, їх наукового обґрунтування і реалізації, вивчення досвіду розвитку земельного права у зарубіжних країнах. Предметом науки земельного права є не лише норми права і правові інститути, що становлять систему галузі права, а й теоретичні питання розвитку земельного права і законодавства, земельних правовідносин, правотворчої та правозастосовної діяльності, концепцій та ідей земельного права, їх наукового обґрунтування та реалізації, вивчення стану і досвіду історичного розвитку земельного права в Україні та зарубіжних країнах, розробки проектів земельного законодавства [4, 17].

Велику роль наука земельного права відіграє в дослідженні проблем ефективності дії різних правових інститутів, окремо взятих правових норм. Вивчення наукою земельного права практики застосування тих чи інших норм правоохоронними органами дає можливість робити висновки про необхідність вдосконалення правового механізму їх реалізації.

Предметом науки земельного права України є теорії, уявлення та ідеї, у яких відображається земельне право як об'єктивна реальність, що склалася на основі об'єднання взаємопов'язаних норм, що становлять комплексну галузь права. Наука земельного права за останні роки пройшла етап осмислення кардинальних проблем, що стосуються розкриття суті і основних принципів організації правового регулювання земельних відносин у сучасних ринкових умовах.

Розвиток сучасної земельно-правової науки пов'язаний із науковими розробками як загальнотеоретичних проблем земельного права та законодавства, так і з питаннями розвитку його окремих правових інститутів. Динаміка соціально-економічного життя в державі обумовила розвиток сучасної науки земельного права на якісно новій основі. Йдеться, зокрема про те, що в умовах незалежної Української держави суттєво розширюється система науки земельного права, її предмет за рахунок формування якісно нових правових інститутів, а також коло суб'єктів земельних відносин у зв'язку з реалізацією земельної реформи, радикалізується земельне законодавство за сучасних умов [5, 77-78].

Методологічну основу функціонування земельного права України, на думку В.В. Носіка, мають становити вчення національної та зарубіжної філософської, економічної, екологічної, аграрної, біологічної, юридичної та інших доктрин про взаємозв'язок землі, людини, суспільства і природи, а також про використання землі як основи економічного, соціального, державно-правового, демографічного, духовного, культурного розвитку народу та збереження землі і довкілля. У взаємозв'язку земля-людина-природа виняткова роль належить землі, оскільки особливості землі як об'єкта правового регулювання суспільних відносин зумовлені її об'єктивними фізичними ознаками і функціями, які вона виконує в природі, економіці, суспільстві, а також суб'єктивними юридичними властивостями, які визначають її як об'єкт земельного права [6, 53].

Важливе значення має науковий підхід до визначення функцій науки земельного права. Функції науки земельного права – це основні напрями наукової діяльності, що виражаються в її завданнях та цілях. Наука земельного права України досліджує земельне право як галузь права, її становлення, етапи розвитку, закономірності функціонування, перспективи розвитку, реалізуючи тим самим пізнавальну функцію земельного права як науки. Основними функціями науки земельного права є емпірично-описова, практично-прикладна, оціночно-нормативна (методологічна), ідеологічна, інтерпретаційна, прогностична функції.

Емпірично-описова функція науки земельного права відповідає емпіричному рівню пізнання, первинному етапу наукового дослідження. Здійснення цієї функції покликано забезпечити наукове теоретичне пізнання нормативного земельно-правового матеріалу. В якості емпіричних фактів можна розглядати окремі нормативно-правові акти, норми земельного права, різноманітні юридичні факти, правозастосовну діяльність, систематизацію земельного законодавства, структуру органів державної влади в галузі земельних ресурсів.

Практично-прикладна функція науки земельного права полягає у вирішенні наукових проблем, формуванні знань про стан правового врегулювання земельних відносин, розробці своєї теорії і концепції про земельні відносини; аналізі норм земельного права, їх класифікації, об'єднанні в певні інститути; дослідженні практики реалізації земельно-правових норм, розробці практичних рекомендацій і пропозицій стосовно підвищення ефективності правового регулювання земельних відносин.

Оціночно-нормативна (або методологічна) функція науки земельного права полягає в тому, що наука земельного права формує такі нормативні (методологічні) положення, принципи наукового дослідження правової дійсності, різноманітні правила та рекомендації практичної діяльності в галузі правотворчості, правозастосування, реалізації права учасниками земельних відносин. Зазначені правила формулюються на підставі оцінювання ефективності регулювання суспільних відносин нормами земельного законодавства, що дозволяє виявляти недоліки і усувати прогалини правового регулювання, удосконалюючи земельне законодавство.

Поширюючи наукові знання серед населення, досягається виконання ідеологічної функції науки земельного права. Тим самим, у зв'язку з кардинальними перетвореннями в галузі земельних відносин, формується правосвідомість учасників правовідносин, розкривається зміст законів та підзаконних нормативно-правових актів. Наука земельного права допомагає орієнтуватися на використання тих чи інших правових засобів, застерігаючи суб'єктів земельних відносин від можливих помилок і порушень земельного законодавства.

Інтерпретаційна функція науки земельного права полягає в поясненні сутності та результатів земельної реформи, основних властивостей та закономірностей земельно-правових явищ.

Важливе значення належить також прогностичній функції науки земельного права. Вивчаючи дію земельно-правових норм, аналізуючи їх позитивний або негативний вплив на розвиток суспільних відносин, наука земельного права окреслює шляхи розвитку правового регулювання земельних відносин, прогнозує напрями розвитку земельного законодавства. Головна особливість правового прогнозування полягає у визнанні того, що право розвивається завжди на основі змін у суспільному бутті, у фактичних суспільних відносинах людей. Тому і передбачити розвиток права можливо лише на базі відомого чи передбаченого розвитку суспільства в цілому. Проте прогностичний характер відображення в праві має свої межі, які умовно можна поділити на соціальні, гносеологічні і власне правові. Соціальні межі виражаються в тому, що законодавство повинно не тільки правильно відобразити майбутній розвиток суспільних відносин, а й враховувати реальні суспільні, конкретно-історичні можливості його досягнення. Соціально-правове прогнозування може бути плідним лише тоді, коли воно здійснюється на основі вивчення загальних закономірностей розвитку суспільства. Для цього необхідно аналізувати економічні, політичні, соціально-психологічні, демографічні та інші явища в житті суспільства, які в сукупності визначають можливості правового регулювання суспільного життя, виявити об'єктивні закономірності цих явищ [7, 19].

Наука земельного права вивчає досвід зарубіжного земельного законодавства, щоб використовувати його при розробці теоретичних положень. Варто погодитись із думкою П.Ф. Кулинича, який підкреслює, що в період цивілізаційного оновлення правової системи різко підвищується роль юридичної науки як свого роду авангарду правового прогресу та її

відповідальність за соціально-економічну ефективність законодавчих нововведень. Зазвичай сферою пошуку орієнтирів служить багатовіковий правовий досвід західноєвропейських та інших країн з усталеною ринковою економікою, а також правовий досвід східноєвропейських країн, які раніше від України та інших країн СНД розпочали цивілізаційне оновлення власних правових систем та перебувають на крок уперед у розвитку законодавчого регулювання земельних відносин [8, 149]. Зокрема, дослідження зарубіжного досвіду здійснення земельної реформи дало змогу А.М. Мірошниченку виокремити певні техніко-юридичні прийоми, що могли б бути впроваджені в законодавство України: приватизацію земельних ділянок виключно на конкурентних засадах із надання певним категоріям громадян права кредиту (Польща), задоволення вимог про реституцію земельних ділянок у разі, якщо повернення земельної ділянки в натурі є неможливим (Албанія), створення спеціальних квазісудових землевпорядних органів, які могли б оперативно і фахово приймати рішення щодо землеустрою (Болгарія), надання права управління державними землями спеціалізованим підприємствам (Німеччина) або агенствам (Польща) та ін. [9, 132].

На підставі проведеного дослідження можна зробити висновок, що наука земельного права за останні роки пройшла етап осмислення кардинальних проблем, що стосуються розкриття суті і основних принципів організації правового регулювання земельних відносин у сучасних ринкових умовах. Предметом науки земельного права України є теорії, уявлення та ідеї, в яких відображається земельне право як об'єктивна реальність, що склалася на основі об'єднання взаємопов'язаних норм, що становлять комплексну галузь права. Велике значення науки земельного права в науковому виявленні оптимального співвідношення законодавчого регулювання земельних відносин. Наука земельного права з урахуванням виявлених прогалин у нормах земельного законодавства вносить пропозиції щодо їх вдосконалення, виявляє потребу й об'єктивну необхідність розробки нових напрямків законотворчої роботи, зумовлює концептуальні основи подальшого розвитку та вдосконалення земельного законодавства.

Функції науки земельного права безпосередньо пов'язані з впливом земельного законодавства, з практичною реалізацією його якостей офіційно-владного регулятора земельних відносин, його роллю і місцем у структурі національного законодавства. У функціях науки земельного права розкривається її сутність і соціальне призначення. Будучи продуктом суспільного розвитку, матеріальних, духовних та інших потреб людей, земельне законодавство як нормативний регулятор земельних відносин здійснює на нього активний зворотний вплив. Цей вплив здійснюється наукою земельного права саме шляхом виконання нею своїх функцій. Функції науки становлять найбільш суттєві напрямки і сторони її впливу на суспільні відносини, у яких розкривається природа і соціальне призначення науки земельного права. Сутність функцій науки земельного права полягає в досягненні мети науки земельного права – об'єктивному відображенні дійсності та законів розвитку земельного права.

ЛІТЕРАТУРА

1. Юридична енциклопедія: В 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – Т. 4: «Н-П». – К.: Укр. енциклопедія, 1998. – 719 с.
2. Багай Н.О. Розвиток науки аграрного права України: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсове право» / Н.О. Багай; НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. – К., 2002. – 20 с.
3. Земельне право України: підручник / [Шульга М.В. (кер. авт. кол.), Анісімова Г.В., Багай Н.О., Гетьман А.П. та ін.]; за ред. М.В. Шульги. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 368 с.
4. Семчик В. Земельне право України як галузь науки та навчальна дисципліна / В. Семчик // Право України. – 2012. – № 7. – С. 12-21.
5. Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. / Методологічні засади розвитку екологічного, земельного, аграрного та господарського права / за ред. Ю.С. Шемшученка. – Х.: Право, 2008. – 480 с.
6. Носік В.В. Юридична природа сучасного земельного права України / В.В. Носік // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2008. – № 7-8 (81-82). – С. 50-58.

7. Законодавство: проблеми ефективності. / [Авер'янов В.Б., Бобровник С.В., Головченко В.В. та ін.]; НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. – К.: Наук. думка, 1995. – 232 с.
8. Кулинич П.Ф. Актуальні проблеми розвитку земельного права України на початку ХХІ століття / П.Ф. Кулинич // Науковий вісник НУБіП України. – К., 2010. – № 156: Сер.: право. – С. 148-157.
9. Мірошніченко А. Досвід проведення земельних реформ у країнах Європи та Америки / А. Мірошніченко, П. Пушкар // Право України. – 2009. – № 9. – С. 123-132.

УДК 349.422.2 (477)

ВИХІДНІ ЗАСАДИ ЛОКАЛЬНОГО НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КООПЕРАТИВАХ: ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ СУЧАСНОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Білека А.А., к.ю.н., доцент

*Інститут права імені Володимира Сташица
Класичного приватного університету*

Статтю присвячено дослідженню вихідних засад локального правового регулювання внутрішньокооперативних відносин у сільськогосподарських кооперативах України. Досліджено вплив ринкових відносин в економіці України на розвиток локального нормативно-правового регулювання у сільськогосподарських кооперативах. Здійснено теоретичне дослідження поняття і особливостей локального нормативно-правового регулювання. Проаналізовано чинне законодавство України у сфері регулювання аграрних кооперативних відносин, виявлено шляхи його подальшого вдосконалення, зроблено висновки з проблеми дослідження та внесені конкретні пропозиції щодо вдосконалення локального нормативно-правового регулювання у сільськогосподарських кооперативах України.

Ключові слова: сільськогосподарський кооператив, сільськогосподарський виробничий кооператив, сільськогосподарський обслуговуючий кооператив, локальне нормативно-правове регулювання, локальний нормативно-правовий акт, Статут, Правила внутрішньогосподарської діяльності, Правила внутрішнього розпорядку.

Білека А.А. ИСХОДНЫЕ НАЧАЛА ЛОКАЛЬНОГО НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ОТНОШЕНИЙ В СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ КООПЕРАТИВАХ: К ХАРАКТЕРИСТИКЕ СОВРЕМЕННОЙ ИНТЕРПРЕТАЦИИ / Институт права имени Владимира Сташица Классического частного университета, Украина

Статья посвящена исследованию исходных начал локального правового регулирования внутрикооперативных отношений в сельскохозяйственных кооперативах Украины. Исследовано влияние рыночных отношений в экономике Украины на развитие локального нормативно-правового регулирования в сельскохозяйственных кооперативах. Осуществлено теоретическое исследование особенностей локального нормативно-правового регулирования. Проанализировано действующее законодательство Украины в сфере регулирования аграрных кооперативных отношений, выявлены пути его усовершенствования, сделаны выводы, касающиеся проблемы исследования и внесены конкретные предложения, касающиеся усовершенствования локального нормативно-правового регулирования в сельскохозяйственных кооперативах Украины.

Ключевые слова: сельскохозяйственный кооператив, сельскохозяйственный производственный кооператив, сельскохозяйственный обслуживающий кооператив, локальное нормативно-правовое регулирование, локальный нормативно-правовой акт, Устав, Правила внутрихозяйственной деятельности, Правила внутреннего распорядка.

Bileka A.A. THE ORIGINAL PRINCIPLES OF LOCAL NORVATIVE AND LEGAL REGULATION OF RELATIONS IN THE AGRICULTURAL COOPERATIVES: TO THE CHARACTERISTICS OF A MODERN INTERPRETATION / Institute of law named after Vladimir Stashys Classic private university, Ukraine

The article is devoted to the study of the original principles of local legal regulation in internally cooperative relations in the Ukrainian agricultural cooperatives. The influence of market relations in the economy of Ukraine on the development of local normative-legal regulation in the agricultural cooperatives was studied. The theoretical study of the local normative and legal regulation concepts and features was conducted. The